

Registro Nr.3056

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS

FONDAS NR. 340 (SA)

TRAKŲ KONFEDERACIJOS TEISMAS

СУД ТРОКСКОЙ КОНФЕДЕРАЦИИ

**KONFEDERACIJOS TEISMO DEKRETO PROTOKOLO IR ORDINARINŲ BYLŲ
REJESTRO APYRAŠAS NR. 1**

CHRONOLOGINĖS RIBOS: 1792-1793 m.

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJS ARCHYVAS
PAŽYMA APIE TRAKŲ KONFEDERACIJOS TEISMO FONDA NR. 340 (SA)

2024-03-08 Nr. A7-14

Vilnius

I. INFORMACIJA APIE FONDO SUDARYTOJĄ

Konfederacijos - tai prisiekusių bajorų sąjungos, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau LDK) sudaromos konkrečių politinių tikslų realizavimui, iškilus valstybėje rimtai vidaus krizei ar išorinei grėsmei.

1792 m. Abiejų Tautų Respublikoje (toliau ATR) kilo Ketverių metų seimo (1788-1792) pažangioms reformoms priešiškos bajorijos maištas, kurio pagrindiniu uždaviniu buvo *Gegužės trečiosios Konstitucijos* nustatytos ATR santvarkos likvidavimas. Pagrindine šios politinės jėgos susivienijimo forma tapo prisiekusių bajorų sąjungos arba konfederacijos. Jų sudarymo pradžia tapo 1792 m. gegužės 14 d. Lenkijos karalystei priklausančioje Ukrainos dalyje Targovicos mieste paskelbta konfederacija (lenkų k. *konfederacja targowicka*), kurią savo lėšomis ir kariuomene stipriai palaikė Rusijos imperija. Targovicos konfederacija, rusų kariuomenės padedama, įsitvirtino Lenkijoje.

Konfederatų judėjimas greitai persikėlė ir į Lietuvą, kur 1792 m. birželio 25 d. Vilniuje buvo sudaryta *LDK generalinė laisvoji konfederacija* (lenkų k. *Konfederacja Generalna Wolna WXL*).¹ 1792 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Brastoje abi konfederacijos - *Lenkijos karalystės generalinė*, dar vadinama Targovicos konfederacija ir *LDK generalinė laisvoji konfederacija* susijungė į vieną *Generalinę Abiejų Tautų konfederaciją* (lenkų k. *Konfederacja Generalna Obojga Narodów*). Tačiau net sudarius abiem konfederacijoms bendrus valdžios organus, tarp jų veiklos ir toliau išliko griežta takoskyra.

LDK generalinė laisvoji konfederacija palaikė svarbiausius Targovicos konfederacijos politinės programos reikalavimus, tačiau nebuvo jai pavaldi ar priklausoma organizacija. Tai buvo savarankiška Lietuvos didikų ir bajorų sąjunga, kėlusi savo tikslus ir uždavinius.² Ji suformavo atskirą vadovybę ir įtvirtino griežtai centralizuotą valdymo sistemą visoje Lietuvoje. Vienas iš pagrindinių konfederacijos šalininkų ir vadų buvo kunigaikštis Simonas Kosakovskis. 1792 m. gegužės-rugsėjo mėn. visose šalies vaivadijose ir pavietuose buvo sudarytos vietos bajorų konfederacijos, vykdydžiusios centrinės LDK generalinės konfederacijos vadovybės nurodymus.

¹ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792-1793 m.* – Vilnius, 2003 p. 5-6.

² *Zbiur wszystkich druków konfederacyi Targowickiey y Wileńskiey, potrzebnych teraz do wiadomości powszechney, ażeby kto znie wiadomości o nych nieszkodował* – Warszawa, 1792.

1792 m. birželio 25 d. Vilniuje sudaryta konfederatų aukščiausioji vadovybė – *LDK konfederacijos generalitetas*. Konfederacijos *generalitetą* sudarė: maršalas, regimentorius, tarėjų taryba, senato ir ministerijų atstovai bei sekretorius. Iš jų tik tarėjų taryba (lenkų k. *rada konsyliarska*) buvo vienintelė nuolatinė generalinės konfederacijos institucija, sudaryta atstovavimo principu. Nuo kiekvienos Lietuvos vaivadijos ar pavieto joje dirbo po du tarėjus.

Trakų vaivadiją tuo metu sudarė Trakų, Kauno, Upytės ir Gardino pavietai. Nuo vaivadijos centrinio - Trakų pavieto, į generalinės konfederacijos tarėjų tarybą buvo išrinkti Trakų vicevaivada Antanas Riomeris ir Trakų pavieto sargybinis Ignotas Sivickis.³ Būtina pažymėti, kad pati Trakų vaivadijos konfederacija tuo metu dar nebuvo sudaryta ir šių pareigūnų paskyrimas liudijo apie konfederatų vadovybės siekius kuo skubiau įtvirtinti valdžią visoje LDK teritorijoje.

1792 m. birželio mėn. pabaigoje LDK konfederacijos generalitetas Vilniuje išsiuntė savo įgaliotinius į atskirus pavietus. Jie turėjo raginti vietos bajorus jungtis į politinę sąjungą prieš reformas ir Gegužės 3 d. Konstituciją. Į Trakus buvo išsiųstas LDK generalinės konfederacijos sekretoriumi tapęs Ferdinandas Kontrimas.⁴

Trakų vaivadija buvo bene vienintelė iš LDK vaivadijų, kurioje 1792 m. seimelių darbo metu pasireiškė stipri opozicija ATR Ketverių metų seimo sprendimams ir Gegužės 3 d. Konstitucijai.⁵ Trakuose prieš konstituciją pasisakė vietos kaštelionas Kazimieras Konstantinas Pliateris bei šio pavieto atstovai seime Ignotas Sivickis ir Mykolas Zaleskis. Taip 1792 m. vasario 14 d. Trakų seimelis nepriėmė konstitucijai, o tik išreiškė padėką.

Vis tik tokia vietinių bajorų opozicinė laikysena nelėmė lengvo Trakų konfederacijos sudarymo. Padėti jos sudarymui turėjo į Trakus atvykęs generolo majoro Aleksejaus Ivanovičiaus Chruščiovo rusų kariuomenės dalinys.

1792 m. liepos 12 d. Trakų pilyje buvo sudaryta Trakų vaivadijos centrinio pavieto konfederacija.⁶ Ši konfederacijos aktą pasirašė tik 85 bajorai. Tą pačią dieną Trakų vaivadijos laisvosios konfederacijos aktas buvo įrašytas į konfederacijos aktų knygą.⁷ Liepos 13 d. savo veiklą pradėjo Trakų konfederacijos kanceliarija.⁸

Tuo pačiu metu buvo suformuota Trakų konfederacijos vadovybė: maršalas ir šeši tarėjai (*lenkų k. konsyliarz*). Maršalu buvo išrinktas Trakų žemės teismo teisėjas Robertas Kazimieras De Raesas, o tarėjais Petras Klečkovskis, Trakų žemės teismo teisėjas Antanas Grinevičius, Vilniaus

³ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792-1793 m.* – Vilnius, 2003 p. 320-323.

⁴ Juozapo Dominyko Kosakovskio, LDK generalinės konfederacijos tarėjo, laiškas tėvui Vitebsko vaivada Mykolui Kosakovskiui, LVIA. F. 1279 Ap. 1. B. 69, l. 197.

⁵ ŠAPOKA, Adolfas; *Lietuva Reformų Seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d.*//Raštai, T. 2 – Vilnius, 2008.

⁶ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792-1793 m.* – Vilnius, 2003 p. 88.

⁷ Trakų vaivadijos laisvosios konfederacijos akceso (prisijungimo) prie LDK generalinės konfederacijos aktas, LVIA, F. 344 (SA) Ap. 1. B. 7 (Spr. 6112), l. 1626-1627v.

⁸ LVIA, F. 344 (SA) Ap. 1. B. 92 (Spr. 6205), l. 1.

pilies teismo teisėjas Juozapas Švykovskis, Trakų žemės teismo regentai Stanislovas Godlevskis ir Antanas Žilinskis bei LDK tautinės kavalerijos 1-osios brigados vėliavininkas Juozapas Ščiuka.⁹ Be to 1793 m. gegužės 28 d. instrukcijoje Trakų atstovams į Gardino seimą minimi nežinoma kada ir kokiomis aplinkybėmis Trakų konfederacijos tarėjais tapę Jonas Golejevskis ir Juozapas Odyniecas.¹⁰

Trakų konfederacijos raštininku buvo paskirtas Anupras Stanevičius, anksčiau ėjęs Trakų pilies teismo kanceliarijos viršininko pareigas.¹¹ Jam buvo pavesta tvarkyti konfederacijos raštinės veiklą. Raštininkui šiame darbe padėjo regentas Stanislovas Petkevičius.¹²

1792 m. gegužės-rugsėjo mėn. Lietuvoje plečiantis konfederatų judėjimui ir kuriantis naujoms vietinėms pavietų konfederacijoms buvo naikinami anksčiau ten veikę žemininkų teismai ir sudaromi konfederacijų arba konfederaciniai teismai. Šis procesas tiesiogiai palietė ir Trakų vaivadijos teisminės institucijos formavimąsi ir veiklą.

Pagrindiniu dokumentu, reglamentavusiu šio konfederacijos teismo įsteigimą ir jo kompetenciją buvo 1792 m. rugpjūčio 17 d. LDK generalinės konfederacijos priimtas universalas (įsakas) apie pirmosios ir aukščiausiosios instancijos teismus.¹³ Remiantis šiuo universalu Lietuvoje buvo įvesta dviejų pakopų konfederacinių teismų sistema. Vienas iš svarbių šių teismų sudarymo uždavinių buvo kova su konfederacijos politiniais priešininkais ir jų teisinis persekiojimas.

Trakų vaivadijos konfederacijos teismas buvo pirmos instancijos teismu. Svarbu tai, kad Trakų konfederacijos tarėjai kartu vykdė ir teisėjų funkcijas. Pavyzdžiui, teismo dokumentuose minimi: pirmininkaujantis maršalas Robertas Kazimieras De Raesas, tarėjai Antanas Grinevičius, Juozapas Švykovskis.¹⁴ Taigi tarėjai dalyvavo konfederacijos valdyme bei taip pat vykdė teisingumą jos teisme.

Trakų vaivadijos konfederacijos teismas, kaip ir kiti pirmosios instancijos teismai, nagrinėjo po LDK generalinės laisvosios konfederacijos akto paskelbimo, tai yra po 1792 m. birželio 25 d., įvykdytus nusikaltimus (*sprawy wszelkie uczynkowe*) bei dvarų užgrobimo (*expulsio*) bylas. Šis teismas sprendė visas baudžiamąsias ir civilines bylas, kuriose vieną iš šalių atstovavo bajoras.

Konfederacijos teisme nagrinėjamos bylos buvo įrašomos į tam tikrus sąrašus – rejestrus arba registrus. Pirmąjį, baudžiamųjų bylų rejestrą (*regestr taktowy*) sudarė kriminaliniai nusikaltimai įvykdyti teismo vietoje ir pažeidę jo saugumą. Antrasis, piniginis rejestras (*regestr*

⁹ LVIA, F. 344 (SA) Ap. 1. B. 7 (Spr. 6112), l. 1626-1627v.

¹⁰ LVIA, F. 344 (SA) Ap. 1. B. 9 (Spr. 6114), l. 117-117v.

¹¹ LVIA, F. 344 (SA) Ap. 1. B. 7 (Spr. 6112), l. 1626-1627v.

¹² LVIA, F. 340 (SA) Ap. 2. B. 1, l. 1.

¹³ *Zbiur wszystkich druków konfederacyi Targowickiey y Wileńskiey, potrzebnych teraz do wiadomości powszechney, ażeby kto znie wiadomości o nych nieszkodował* – Warszawa, 1792. P. 189-196.

¹⁴ LVIA, F. 344 (SA) Ap. 1. B. 7 (Spr. 6112), l. 1686.

summaryjny) buvo skirtas išvaymo ir dvarų užgrobimo bylų fiksavimui bei bylų dėl įvairaus pobūdžio nepaklusnumo Trakų konfederacijos sprendimams įrašymui. Į trečiąjį, paprastąjį rejestrą (*registr ordinaryjny*) buvo įrašomos visos Trakų vaivadijos centriniame pavietae įvykdytos kriminalinių nusikaltimų bylos.¹⁵

Pagal įstatymą teismo vietą nustatydavo vietinės konfederacijos vadovybė. Trakų vaivadijos konfederacijos teismo dokumentus tvarkė raštinė įsikūrusi Trakų pilyje.

Konfederacijos teismo sprendimai buvo priimami balsų dauguma. Teisėjų balsams pasiskirsčius po lygiai, lemiamą balsą turėdavo maršalas. Tirti bylas bei atlikti teisminį tardymą privalėjo mažiausiai du tarėjai arba tarėjas ir raštininkas. Teismo posėdžiai vyko kasdien, išskyrus sekmadienius ir švenčių dienas. Šaukimas į teismą buvo išduodamas Trakų konfederacijos maršalo Roberto Kazimiero De Raeso vardu. Pašauktasis į teismą turėjo atvykti per dvi savaites. Šaukimus įteikdavo konfederacijos teismui prisiekę vazniai. Trakų vaivadijos konfederacijos teismo sprendimais nepatenkinti asmenys turėjo teisę apeliuoti į LDK generalinės konfederacijos aukščiausios instancijos teismą.

Vietinių konfederacijų teismų praktikoje greta procesų tarp bajorų taip pat buvo sprendžiamos bylos, kuriose viena iš teisme dalyvaujančių šalių buvo miestietis arba atskiro miestelio gyventojai. Taip 1793 m. sausio 21 d. Trakų vaivadijos konfederacijos teismas priėmė sprendimą byloje dėl Trakų vaivadienės Paulinos Oginskienės ginčo su Punsko ir Liubavo miestiečiais.¹⁶

Pirmos instancijos konfederacijų teismų priimami sprendimai dažnai kėlė bajorijos nepasitenkinimą, nes vietinių konfederacijų pareigūnai greta teisminės veiklos vykdė įvairius administracinius ir finansinius LDK generaliteto nurodymus, dėl to savo kaip teisėjų darbą dirbo paviršutiniškai. Dažnai šio teismo teisėjai buvo sudaryti iš „vienai partijai“ parankių žmonių, todėl negalėjo nešališkai spręsti bylų. Susidariusi padėtis privertė LDK generalitetą 1793 m. kovo 20 d. paskelbti universalą dėl žemės teismų atkūrimo. Šiuo nutarimu visuose LDK pavietuose ir vaivadijose buvo atnaujinamas, tradicinių žemės teismų darbas.

1793 m. gegužės 27 d. įvykęs seimelis akivaizdžiai parodė, kad Trakų vaivadijos centrinio pavieto bajorija nebuvo linkusi beatodariškai vykdyti konfederatų valdžios nurodymų.¹⁷ Seimelyje atstovais į Gardino seimą buvo išrinkti konfederacijos pareigūnų ratui nepriklausę bajorai: Merkinės pavieto žemės teismo teisėjas Jokūbas Godačevskis, Parausių seniūnas Antanas Klečkovskis,

¹⁵ LVIA, F. 340 (SA) Ap. 1. B. 2 (Spr. 6205), l. 1-69.

¹⁶ LVIA, F. 340 (SA) Ap. 1. B. 1 (Spr. 5893), l. 1-37.

¹⁷ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792-1793 m.* – Vilnius, 2003 p. 221.

Ukmergės kardininkas Mykolas Šolkovskis ir Merkinės pavieto žemės teismo teisėjas Juozapas Karlovičius.¹⁸

Į seimelį Trakuose susirinkusi bajorija visų pirma aptarė grėsmingą valstybės tarptautinę situaciją. Todėl antrojo ATR padalijimo akivaizdoje atstovų į seimą instrukcijos pirmame punkte buvo nurodyta reikalauti, kad būtų išsiųstas ambasadorius į Angliją, o kituose užsienio rūmuose reziduojantiems pasiuntiniams būtų įteiktos situaciją atitinkančios instrukcijos. Tokiu būdu Trakų bajorija siekė išspręsti moralinės atsakomybės dėl valstybės likimo klausimą: „tik tuo atveju, jei Europos valstybių sprendimas lems mums netekti savo Tėvynės, nusižeminę priimsime tai“.¹⁹

Antrasis instrukcijos punktas Rusijos ir Prūsijos reikalavimus ATR pavadino jų karinės galios prievartos aktu ir nurodė jiems rūpintis Respublikai liekančios dalies teritorijos valdymo sutvarkymu.²⁰ Taip pat buvo nurodyta reikalauti, kad būtų išlaikytas katalikų bažnyčios dominavimas ir nebūtų pažeistos jai suteiktos privilegijos (3 punktas); kariuomenė ir ministrų skaičius būtų sumažintas proporcingai prarastų teritorijų dydžiui (4 punktas). Trakų bajorija tai pat reikalavo išvesti Rusijos kariuomenę bei atlyginti jos buvimo metu padarytus nuostolius (5 punktas).

Trakų seimelyje priimtų instrukcijos punktų analizė atskleidžia LDK generalinės konfederacijos priimtų sprendimų ir jos teismų sistemos kritiką. Konfederacijos teismai buvo kaltinami „priiminėję vienašališkus sprendimus, kurių vieni pasirodė abejotini, kiti priimti už akių, tretį vienas kitam prieštaraujantys ir neatitinkantys įstatymų“.²¹ Todėl Trakų atstovams į Gardino seimą buvo pavesta reikalauti, kad seime būtų peržiūrėti konfederacijos nutarimai ir palikti galioti tik abi šalis tenkinantys konfederacinio teismo sprendimai (8 punktas).

Trakų bajorai buvo nepatenkinti konfederacijos įvesta tvarka, kaip jų norus netenkino ir Gegužės 3 d. Konstitucija bei ATR valdovo grupuotės siekiai reformuoti valstybę. Minėtą instrukciją pasirašė 79 seimelio dalyviai, tarp kurių nebuvo nė vieno aukščiausio rango vaivadijos pareigūno parašo. Seimelio posėdžiuose asmeniškai nedalyvavo vaivada Juozapas Mikalojus Radvila, kaštelionas Kazimieras Konstantinas Pliateris, pakamaris Steponas Riomeris. Nepaisant to, tyrinėtojų nuomone atstovų į Gardino seimą kandidatūros bei instrukcijos turinys buvo suderinti su LDK Generalinės konfederacijos vykdyta politika nepatenkintu Trakų vaivada Juozapu Mikalojumi Radvila, kuris 1793 m. balandžio 9 d. konfederacijos sprendimu neteko teisės būti Dominyko Radvilos globėju.²²

¹⁸ Trakų vaivadijos įgaliojimų pasiuntiniams aktas, LVIA, F. 344 (SA) Ap. 1. B. 9 (Spr. 6114), l. 118-118v.

¹⁹ Instrukcijos Trakų vaivadijos atstovams į Gardino seimą aktas, LVIA, F. 344 (SA) Ap. 1. B. 9 (Spr. 6114), l. 118-118v.

²⁰ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792-1793 m.* – Vilnius, 2003 p. 223.

²¹ LVIA, F. 344 (SA) Ap. 1. B. 9 (Spr. 6114), l. 116v.

²² ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, Ramunė; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792-1793 m.* – Vilnius, 2003 p. 223.

1793 m. pavasarį įvykę LDK teisminės sistemos pasikeitimai palietė ir Trakų vaivadiją, kur vėl pradėjo veikti žemės teismas. Nepaisant to, Trakų konfederacijos teismas nebuvo panaikintas. Jo kompetencijoje liko tik tiesiogiai su vietinės konfederacijos veikla ar jos pareigūnais susijusių bylų nagrinėjimas. Todėl Trakų konfederacijos teismo raštinė veikė labai vangiai, pavyzdžiui paskutinis įrašas jos dokumentuose buvo padarytas 1793 m. birželio 4 d.²³ Pagal turimą Trakų konfederacijos archyvinę medžiagą negalima tiksliai nustatyti, iki kada realiai veikė šio pavieto konfederacija.

1793 m. rugsėjo 16 d. ATR seimas nutarė paleisti Targovicos konfederaciją. Tą pačią dieną buvo paleista ir LDK generalinė laisvoji konfederacija. Taip pat panaikintos vietinės konfederacijos ir jų teismai. Joms tai pat buvo nurodyta iki spalio 1 d. perduoti savo teismų aktų knygas ir posėdžių protokolus pavietų žemės teismo raštinėms.²⁴ Trakų konfederacijos teismo bylas buvę šio teismo tarėjai perdavė Trakų žemės teismui.

Trakų žemės teismas veikė ir po 1795 m. įvykusio Lenkijos-Lietuvos valstybės žlugimo, o 1831 m. caro valdžiai šį teismą panaikinus, jo bylos ir archyvas buvo perduoti į Trakų apskrities teismo archyvą.

1840 m. Trakų archyvo aktus pervežė į Vilnių į LDK Vyriausiojo tribunolo archyvą, tuo metu veikusį bazilijonų vienuolyne. Tribunolo archyvo vedėjas Jonas Zienkovičius inventorizavo 332 gautas knygas ir ryšulius²⁵. Jas sudarė Trakų pilies, žemės, pakamario, kaptūrinio teismų knygos, Merkinės žemės teismo aktai, Alytaus magdeburgijos, Smolensko žemės teismo archyvo dokumentai. 1843 m. bylos vėl buvo gražintos Trakų apskrities teismui, kuris 1854-1855 m. jas perdavė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui.

II. DOKUMENTŲ SUTVARKYMAS

Bendrosios žinios apie fondo dokumentus

1852 m. balanzio 2 d. Rusijos imperatorius Nikolajus I paskelbė įsaką „dėl vakarinių gubernijų centrinių senųjų aktų archyvų Kijeve, Vitebske ir Vilniuje įsteigimo.“²⁶ Remiantis šiuo įsaku buvo įsteigtas Vilniaus centrinis senųjų aktų archyvas, kuriame turėjo būti sukaupti visi LDK veikusių įstaigų ir institucijų aktai, surašyti iki 1799 m. Šio archyvo direktoriumi buvo paskirtas Nikita Gorbačevskis. Archyvo išlaidoms iš valstybės išdo buvo skirta 2300 rublių, o jo veiklą kontroliavo Rusijos imperijos liaudies švietimo ministerija.

²³ LVIA, F. 340 (SA) Ap. 1. B. 2 (Gor. 6205), l. 60.

²⁴ LVIA, F. 79 (SA) Ap. 1. B. 203 (Gor. 14403), l. 49v.

²⁵ MIENICKI, Ryszard; *Archiwum Akt Dawnych w Wilnie* – Warszawa, 1923, p.24.

²⁶ *Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе.* Том XXVII.–Санкт-Петербург; 1853. с. 228-230.

Trakų apskrities teismas, kuriam priklausė Trakų žemės, pilies, pakamario, kaptūrinio ir kitų teismų knygos, 1854–1855 m. laikotarpiu Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui perdavė 380 bylų.²⁷ 1855 m. balandžio 23 d. archyvas gavo 17 bylų siuntą, kurioje buvo ir viena Trakų konfederacijos byla.²⁸ Ši byla buvo gauta įrišta su sunumeruotais lapais, tačiau nesuvarstyta virvele ir be antspaudo.

1872 m. buvo išleistas N. Gorbačevskio sudarytas spausdintinis Vilniaus senųjų aktų archyvo bylų inventorinis apyrašas, pavadintas Katalogu, kuriame buvo įrašytos 18243 bylos. Jam priklausė viena Trakų konfederacijos byla (Gor. Nr. 5930).²⁹ N. Gorbačevskis ją pavadino aktų knyga. Kataloge nurodyta bylos sudarymo data – 1793 m., lapų kiekis – 97.

1906 m. išleistas dalinai pertvarkytas Ivano Sprogio senųjų aktų archyvo katalogas buvo informatyvesnis. Jam taip pat priklausė viena Trakų konfederacijos byla (Spr. Nr. 5893).³⁰ I. Sprogis ją pavadino Trakų konfederacijos dekreto protokolu byloje tarp Punsko ir Liubavo miestiečių bei Trakų vaivadienės Paulinos Oginskienės. Byla gavo naują inventorinį numerį, tiksliau apibrėžtos jos chronologinės ribos ir nurodytas lapų kiekis. I. Sprogio ir N. Gorbačevskio senųjų aktų katalogais, nepaisant jų neišbaigtumo, plačiai naudojami iki šių dienų.

XX a. vykę pasauliniai karai ir okupacijos skaudžiai atsiliepė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui. Jis ne kartą buvo išvežtas į užsienį ir vėl grąžintas į Lietuvą. Nemažai bylų dingo arba atsidūrė kitų šalių archyvuose. Po antro pasaulinio karo Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo bylos perėjo LTSR centrinio valstybinio archyvo žinion. 1946 m., siekiant įvesti tikslią Lietuvos archyvuose saugomų fondų apskaitą ir kontrolę, Vyriausioji archyvų valdyba prie TSRS vidaus reikalų ministerijos išleido potvarkį, kuriuo LTSR archyvų valdybai nurodoma užregistruoti visus tuo metu buvusius archyvų fondus, suteikiant jiems numerius. Vykdam šį potvarkį, 1949-1951 m. Trakų konfederacijos fondui buvo suteiktas Nr. 340 (SA).

1957 m. sausio 1 d. Vilniuje buvo įsteigtas LTSR centrinis valstybinis istorijos archyvas, kuriam iš LTSR centrinio valstybinio archyvo buvo perduoti Senieji aktai, tame tarpe ir Trakų konfederacijos fondas. Fondą Nr. 340 (SA) „Trakų konfederacija“ sudarė du apyrašai. Apyraše Nr. 1 buvo viena byla. Šio apyrašo apskaitos dokumentu buvo I. Sprogio Senųjų aktų katalogas. 1968 m. iš dokumentų pabirų buvo sudarytas fondo Nr. 340 (SA) apyrašas Nr. 2. Jame buvo įrašytos 3 bylos.

²⁷ MIENICKI, Ryszard; *Archiwum Akt Dawnych w Wilnie* – Warszawa, 1923, p. 45.

²⁸ LVIA, F. 594, Ap. 1. B. 655, l. 559-559v.

²⁹ ГОРБАЧЕВСКИЙ, Никита; *Каталог древним актовым книгам губерний Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской*– Вильна; 1872, p. 198.

³⁰ *Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг*/ сост. И.Спрогис – Вильна, 1901-1913, p. 223.

1985 m. gegužės mėn. Lietuvos TSR centriniam valstybiniam istorijos archyve buvo atliktas Trakų konfederacijos fondo Nr. 340 (SA) bylų kiekio ir fizinės būklės patikrinimas, kurio metu buvo nustatyta, kad pagal I. Sprogio katalogą, kuris buvo naudojamas kaip apskaitos dokumentas, apyraše Nr. 1 yra viena byla (Spr. Nr. 5893), o apyraše Nr. 2 – 3 bylos. Taigi patikrinimas patvirtino faktinio ir archyvo apskaitoje nurodyto bylų kiekio atitikimą.

1985 m. lapkričio mėn. iš įvairių dokumentų pabirų sudarant fondo Nr. 1282 „Dokumentų kolekcija“ apyrašą Nr. 1 buvo rastos 2 Trakų konfederacijos bylos. Šios 2 bylos įrašytos į fondo Nr. 340 (SA) „Trakų konfederacija“ apyrašą Nr. 2. Apyraše Nr. 2 apskaitos vienetų kiekis pasikeitė nuo 3 iki 5.

2024 m. sudarytas naujas fondo Nr. 340 (SA) „Trakų konfederacija“ apyrašas Nr. 1, kuris buvo papildytas viena byla perkelta iš fondo Nr. 344 (SA) „Trakų žemės teismas“ apyrašo Nr. 1. Tuo pačiu metu senas fondo pavadinimas „Trakų konfederacija“ pakeistas nauju „Trakų konfederacijos teismas“.

2024 m. taip pat buvo naujai pertvarkytas fondo Nr. 340 (SA) „Trakų konfederacijos teismas“ apyrašas Nr. 2. Jo bylos buvo naujai aprašytos. Kiekvienai bylai lietuvių ir rusų kalbomis buvo sudaryta nauja antraštė, tiksliau nustatytos chronologinės ribos, nurodyti bylų lapai ir kt. ypatybės. Viena apyrašo Nr. 2 byla – tai senas apyrašas buvo iš jo išbraukta ir perkelta į fondo bylą.

Po pertvarkymų fondo Nr. 340 (SA) „Trakų konfederacijos teismas“ apyraše Nr. 1 yra 2, o apyraše Nr. 2 – 4 apskaitos vienetai.

Iš viso Trakų konfederacijos teismo fonde Nr. 340 (SA) yra 6 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1792-1793 m.

Konfederacijos teismo dekreto protokolo ir ordinarinių bylų rejestro apyrašas Nr. 1

Iš naujo patyrinti ir pertvarkyti Senuosius aktus imtasi, norint ištaisyti I. Sprogio ir N. Gorbačevskio kataloguose pastebėtus bylų aprašymo trūkumus ir netikslumus. 2024 m., sudarant Trakų konfederacijos teismo fondo Nr. 340 (SA) apyrašą Nr. 1, buvo atlikti šie darbai:

- 1) bylų kiekio, fizinės būklės patikrinimas;
- 2) bylų priklausymo fondui nustatymas;
- 3) dokumentų tikslų chronologinių ribų nustatymas;
- 4) bylų antraščių lietuvių ir rusų kalbomis sudarymas;
- 5) naujų numerių suteikimas apskaitos vienetams.

Sudarytame Trakų konfederacijos teismo fondo Nr. 340 (SA) naujame apyraše Nr. 1 kiekviena iš 2 (dviejų) į I. Sprogio katalogą įrašytų bylų gavo naują apskaitos numerį, tačiau šalia lieka nurodyti ir ankstesni I. Sprogio ir N. Gorbačevskio katalogų numeriai.

Fondo Nr. 340 (SA) apyrašo Nr. 1 bylas sąlyginai galima suskirstyti pagal dokumentų tipą: į dekreto protokolą ir ordinarinių bylų rejestrą. Apyrašo Nr. 1 byla Nr. 1 – tai Trakų konfederacijos teismo dekreto protokolą byloje dėl miestų savivaldos teisių ribojimo ir mokesčių rinkimo tarp Trakų vaivadienės Paulinos iš Šembekų Oginskienės, LDK ginklininko Mykolo Oginskio ir kt. pareigūnų bei Trakų rotmistrų Tado ir Teresės iš Markovskių Kotarskių, Pranciškaus Jankovskio, Tado Sorokos, Kazimiero Sinkevičiaus, Jono Kalinovskio, Jono Marcinkevičiaus, Grigaliaus Bialoblockio, Vinco Gontarčiuko, ir daugelio kitų Punsko ir Liubavo miestų gyventojų.

Fondo Nr. 340 (SA) apyrašui Nr. 1 iš pradžių priklausė 1 byla, o po pertvarkymo į ją buvo įrašyta dar 1 (viena) Trakų konfederacijos teismo byla rasta ir perkelta iš fondo Nr. 344 (SA) „Trakų žemės teismas“ apyrašo Nr. 1.³¹ Fondo Nr. 340 (SA) apyrašo Nr. 1 bylą Nr. 2 sudaro Trakų konfederacijos teismo ordinarinių bylų rejestras. Bylos dokumentų chronologinės ribos 1792-1793 m.

Būtina pažymėti, kad fondo Nr. 344 (SA) „Trakų žemės teismas“ apyraše Nr. 1 rastos dar 3 bylos, kuriose įrašyta nedidelė dalis Trakų konfederacijos teismo dokumentų. Pirmose dviejose bylose Nr. 7 ir Nr. 9 yra konfederacijos teismo tvirtinamųjų ir einamųjų aktų, kurie apima laikotarpį nuo 1792 m. liepos 13 d. iki 1793 m. gegužės 25 d. Trečioje - byla Nr. 15, įrašyti šio teismo dekretai (sprendimai), kurie apima laikotarpį nuo 1792 m. rugsėjo 10 d. iki 1793 m. gegužės 28 d. Minėtas tris bylas prijungti prie fondo Nr. 340 „Trakų konfederacijos teismas“ apyrašo Nr. 1 yra negalima, kadangi jose konfederacijos teismo dokumentai įrašyti kartu su Trakų žemės teismo dokumentais, kurių kiekis yra žymiai didesnis.

Aprašant fondo Nr. 340 (SA) apyrašo Nr. 1 bylas nefondinių bylų jame nerasta. Tvarkant bylas, taip pat buvo nustatyta, kad senas šio fondo pavadinimas „Trakų konfederacija“ yra nevisiškai tikslus, todėl jam buvo suteiktas naujas pavadinimas - „Trakų konfederacijos teismas“.

Visi Trakų konfederacijos teismo bylose esantys dokumentai parašyti lenkų kalba. Tvarkant pirmą apyrašą, sudarytos naujos bylų antraštės lietuvių ir rusų kalbomis, tiksliau nustatytos jų chronologinės ribos ir lapų kiekis.

Iš viso į fondo Nr. 340 (SA) Trakų konfederacijos teismo apyrašą Nr. 1 įrašyti 2 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1792-1793 m.

Informacijos ir sklaidos skyriaus
vyriausiasis archyvistas

Aleksandr Baniusevič

³¹ LVIA, F. 344 (SA) Ap. 1 B. 92 (Spr. 6205).

ПЕРЕВОД СПРАВКИ ФОНДА № 340 „СУД ТРОКСКОЙ КОНФЕДЕРАЦИИ“

1. ИНФОРМАЦИЯ О ФОНДООБРАЗОВАТЕЛЕ

Конфедерации – это союзы присяжных дворян в Великом Княжестве Литовском (далее ВКЛ), которые заключались для достижения конкретных политических целей при возникновении в стране серьёзного политического кризиса или внешней угрозы.

В 1792 г. в Речи Посполитой вспыхнул мятеж части дворянства, враждебно настроенного против передовых реформ, принятых Четырёхлетним сеймом (1788-1792). Главной целью оппозиционного движения была ликвидация государственного устройства, установленного *Конституцией 3-го мая 1791 года*. Основной формой объединения этой политической силы стали союзы присяжных дворян или конфедерации. Началом их создания стало провозглашение 14 мая 1792 г. в г. Тарговице, расположенного в принадлежавшей Польше части Украины, конфедерации (на польском яз. *Konfederacja targowicka*), которую финансами и войсками активно поддержала Российская империя. Тарговицкая конфедерация с помощью русских войск быстро закрепила свою власть в Польше.

Движение конфедератов быстро охватило и Литву. 25 июня 1792 г. в Вильно была заключена **Генеральная вольная конфедерация ВКЛ** (на польском яз. *Konfederacja Generalna Wolna WXL*). 11 сентября 1792 г. в Брест-Литовске две конфедерации – *Генеральная Польского Королевства*, ещё называемая Тарговицкой конфедерацией, и *Генеральная вольная конфедерация ВКЛ* объединились в одну **Генеральную конфедерацию Обоих Народов** (на польском яз. *Konfederacja generalna Obojga Narodów*). Даже после создания обеими конфедерациями общих органов власти между ними сохранилось строгое разграничение полномочий.

Генеральная вольная конфедерация ВКЛ поддерживала основные требования политической программы Тарговицкой конфедерации, но при этом не была ей подвластной или зависимой организацией. Это был самостоятельный союз литовской знати и дворян, выдвигавший собственные цели и задачи. Он сформировал свое отдельное руководство и создал по всей ВКЛ строго централизованную систему государственного управления. Одним из главных сторонников и инициаторов конфедерации был князь Шимон Коссаковский. В мае-сентябре 1792 г. во всех воеводствах и поветах государства были образованы местные дворянские конфедерации, выполнявшие указания Генеральной конфедерации ВКЛ.

25 июня 1792 г. в Вильно было сформировано высшее руководство конфедератов – **Генералитет Генеральной конфедерации ВКЛ**. В него вошли: маршалок, региментор,

совет заседателей, представители Сената и министерств, а также секретарь. Из них только совет заседателей (на польском яз. *rada konsyliarska*) являлся единственной постоянно действующей институцией Генеральной конфедерации, образованной по принципу представительства. От каждого воеводства и повета ВКЛ в генералитете работали по два заседателя.

В то время в состав Троцкого воеводства входили: Троцкий, Ковенский, Упитский и Гродненский поветы. От центрального – Троцкого повета воеводства в совет заседателей генеральной конфедерации были избраны трокские вице-воевода Антоний Рёмер и стражник Игнаций Сивицкий. Важно отметить, что конфедерация Троцкого воеводства в то время ещё не была заключена и назначение этих чиновников свидетельствовало о намерении руководства конфедератов быстро утвердить свою власть на территории ВКЛ.

В конце июня 1792 г. генералитет конфедерации ВКЛ в Вильно послал своих уполномоченных во все поветы. Им было поручено агитировать местных дворян вступать в политический союз против реформ и Конституции 3-го Мая. В Троки был послан секретарь генеральной конфедерации Фердинанд Контрим.

Троцкое воеводство было почти единственным воеводством ВКЛ, где в 1792 г. во время работы сеймиков, образовалась сильная оппозиция к решениям Четырёхлетнего сейма Речи Посполитой и Конституции 3-го Мая. В Троках против конституции выступили местный каштелян Казимир Антоний Плятер и представители этого повета на сейме Игнаций Сивицкий и Михал Залеский. Так 14 февраля 1792 г. трокский сеймик не присягнул конституции, а только выразил благодарность.

Всё же такие оппозиционные настроения среди местного дворянства не стали облегчающим обстоятельством для заключения Троцкой конфедерации. Для её поддержки в Троки прибыло подразделение русской армии под началом генерал-майора Алексея Ивановича Хрущева.

12 июля 1792 г. в трокском замке была образована конфедерация центрального повета Троцкого воеводства. Акт конфедерации подписали только 85 дворян. В тот же день акт вольной конфедерации Троцкого воеводства был внесён в актовую книгу конфедерации. 13 июля свою деятельность начала канцелярия Троцкой конфедерации.

В тоже самое время было сформировано руководство Троцкой конфедерации. В него вошли: маршалок и шесть заседателей (на польском яз. *konsyliarz*). Маршалком был избран трокский земский судья Роберт Казимир Де Раес. В коллегии заседателей вошли: Петр Ключковский, трокский земский судья Антоний Гриневич, виленский гродский судья Юзеф Швыковский, регенты трокского земского суда Станислав Годлевский и Антоний Жилинский, а также хорунжий 1-ой бригады национальной кавалерии Юзеф Щука. Кроме

этого в инструкции от 28 мая 1793 г. трокским делегатам на Гродненский сейм упоминаются неизвестно когда и при каких обстоятельствах занявшие должности заседателей Ян Голеевский и Юзеф Одынец.

Писарем Трокской конфедерации был назначен Онуфрий Станевич, ранее занимавший должность начальника канцелярии трокского гродского суда. Ему было поручено ведение делопроизводства в канцелярии конфедерации. В этой работе писарю помогал регент Станислав Петкевич.

С мая по сентябрь 1792 г. при расширении конфедеративного движения в Литве и образования новых поветовых конфедераций упразднялись ранее действовавшие землянские суды и учреждались свои *конфедерационные суды*. Этот процесс непосредственно затронул формирование и деятельность судебных институций Трокского воеводства.

Главным документом, регламентирующим создание и компетенцию конфедерационного суда был универсал Генеральной вольной конфедерации ВКЛ, принятый 17 августа 1792 г. об учреждении судов первой и высшей инстанции. В Литве была введена двухступенчатая система конфедерационных судов. Одной из главных задач этих судов была борьба с политическими противниками конфедерации и их правовое преследование.

Конфедерационный суд Трокского воеводства был судом первой инстанции. Важно отметить, что заседатели Трокской конфедерации одновременно выполняли и функции судей. Например в судебных документах упоминаются председательствующий маршалок Роберт Казимир Де Раес, заседатели: Антоний Гриневич, Юзеф Швыковский. Это значит, что заседатели участвовали в управлении органами власти конфедерации и вершили правосудие в её суде.

Конфедерационному суду Трокского воеводства, как и другим судам первой инстанции было вверено рассматривать дела, совершенные после провозглашения акта Генеральной вольной конфедерации ВКЛ, то есть после 25 июня 1792 года. Он должен был решать дела о разных преступлениях (*sprawy wszelkie uczynkowe*) и о захвате имений (*expulsio*). Необходимо отметить, что этот суд являлся сословным судом, рассматривавшим все гражданские и уголовные дела, где одну из сторон представлял дворянин.

В конфедерационном суде рассматриваемые дела заносились в особые реестры. Первый, реестр уголовных дел (*regestr taktowy*), состоял из криминальных преступлений, совершенных на месте суда и нарушивших его безопасность. Второй, денежный реестр (*regestr sumaryjny*), был предназначен для фиксации дел об изгнании и захвате имений, а так же для записи разного вида неподчинения решениям Трокской конфедерации. В третий, обыкновенный реестр (*regestr ordinaryjny*), заносились все уголовные дела, совершенные на территории центрального повета Трокского воеводства.

Судебные решения (декреты) в конфедерационном суде принимались большинством голосов. При равном количестве голосов решающим было мнение маршалки. Расследовать дела и вести допросы должны были по меньшей мере двое заседателей или заседатель и писарь. Заседания конфедерационного суда проходили ежедневно, кроме воскресений и праздничных дней. Вызовы в суд выдавали с подписью маршалки Трокской конфедерации Роберта Казимира Де Раеса. Лицо вызванное в суд обязано было явиться в течении двух недель. Вызовы в суд вручали возные, которые должны были ему присягнуть. Решения конфедерационного суда Виленского воеводства можно было обжаловать в суде высшей инстанции Генеральной конфедерации ВКЛ.

В практике судов местных конфедераций, кроме процессов между дворянами, также рассматривались дела, где одной из тяжущихся сторон был мещанин или жители отдельного городка. Так 21 января 1793 г. суд Трокской конфедерации принял решение по делу о споре жены трокского воеводы Паулины Огинской с мещанами городов Пуньск и Любово.

По закону место суда назначало руководство местной конфедерации. Документы суда Трокской конфедерации находились в канцелярии расположенной в трокском замке.

Решения, которые принимали конфедерационные суды первой инстанции часто вызывали недовольство дворянства, так как чиновники местных конфедераций кроме судебной деятельности выполняли разные административные и финансовые поручения генералитета ВКЛ, поэтому свою судебскую работу делали довольно поверхностно. Часто судьи этого суда выбирались из подручных для „одной партии“ людей, вследствие чего, они не могли решать дела беспристрастно. Сложившееся положение вынудило генералитет ВКЛ 20 марта 1793 г. принять решение о восстановлении деятельности традиционных земских судов.

27 мая 1793 г. на сеймике центрального повета Трокского воеводства местные дворяне показали, что ненамерены безоговорочно выполнять все указания власти конфедератов. Делегатами на Гродненский сейм на сеймике были выбраны дворяне не принадлежащие кругу чиновников конфедерации: меречский земский судья Якуб Годачевский, поровский староста Антоний Клечковский, вилкомирский мечник Михал Шолковский и меречский земский судья Юзеф Карлович.

На сеймике в Троках собравшиеся дворяне в первую очередь обсудили грозную для государства международную обстановку. Поэтому, предвидя нарастающую угрозу второго раздела Речи Посполитой, в первом пункте инструкции для делегатов на сейм было указание требовать, чтобы в Англию послали посла, а другим послам находящимся в зарубежных резиденциях были бы вручены отражающие реальную ситуацию инструкции. Таким образом трокское дворянство стремилось решить дилемму моральной ответственности за судьбу

государства: „только в том случае, если решение европейских государств определит участь нашей страны и лишит нас Родины, мы смиренно его примем“.

Во втором пункте инструкции требования России и Пруссии к Речи Посполитой были названы актом насилия их военного могущества, а делегатам указано позаботиться об улучшении управления оставшейся части территории государства. Так же было указано требовать: чтобы роль католической церкви в общественной жизни осталась доминирующей и не были нарушены её привилегии (3 пункт); вооружённые силы и количество министров были бы сокращены пропорционально величине утраченных территорий (4 пункт). Трокское дворянство также требовало вывода русских войск и возмещения нанесенного во время их пребывания ущерба (5 пункт).

Анализ принятых на Трокском сеймике пунктов инструкции отражает критику решений Генеральной конфедерации ВКЛ и её судебной системы. Конфедерационные суды обвиняли „в принятии односторонних решений, часть которых оказались сомнительными, другие были приняты заочно, а третьи противоречили друг другу и несоответствовали нормам законов“. Поэтому Трокским делегатам на Гродненский сейм было поручено требовать, чтобы на сейме были пересмотрены постановления конфедерации и оставлены в силе только те решения конфедерационного суда, которые удовлетворяли обе тяжущиеся стороны.

Трокские дворяне были недовольны установленным конфедерацией порядком, также как их желания неудовлетворяла Конституция 3-го Мая и попытки группы приближенной к королю Речи Посполитой провести реформы в государстве. Под упомянутой инструкцией поставили подписи 79 участников сеймика, среди которых не было ни одной подписи чиновника высшего ранга. На заседании поветового сеймика неучаствовали воевода Юзеф Миколай Радзивилл, каштелян Казимир Константин Плятер, подкоморий Стефан Рёмер. Несмотря на это, по мнению исследователей, кандидатуры делегатов на Гродненский сейм и содержание инструкции были согласованы с недовольным политикой Генеральной конфедерации ВКЛ трокским воеводой Юзефом Миколаем Радзивиллом, который решением конфедерации от 9 апреля 1793 г. лишился опекуна над Домиником Радзивиллом.

Весной 1793 г. перемены в судебной системе коснулись и Трокского воеводства, где снова начал действовать земский суд. Несмотря на это, суд Трокской конфедерации не был упразднён. В его компетенции осталось только рассмотрение дел непосредственно связанных с деятельностью местной конфедерации и её должностных лиц. По этой причине судебная канцелярия Трокской конфедерации работала очень вяло, а последняя запись в её документах была занесена 4 июня 1793 г. По имеющемуся архивному материалу Трокской

конфедерации, установить точную дату окончания её деятельности не представляется возможным.

16 сентября 1793 г. сейм Речи Посполитой постановил распустить Тарговицкую конфедерацию. В тот же самый день была упразднена и *Генеральная вольная конфедерация ВКЛ*, прекратили свою деятельность и суды местных поветовых конфедераций. Местные конфедерации также получили указания – до 1 октября актовые книги и протоколы заседаний передать канцеляриям поветовых земских судов. Вскоре бывшие заседатели передали дела Трокской конфедерации в ведение архива Трокского земского суда.

После ликвидации в 1795 г. Речи Посполитой Трокский земский суд продолжил свою деятельность, а в 1831 г. царским указом он был упразднён, а его дела и архив переданы Трокскому уездному суду.

В 1840 г. акты трокского архива были перевезены в Вильно в трибунальский архив, который в то время находился в базилианском монастыре. Заведующий трибунальским архивом Ян Зенкович инвенторизовал 332 книги и связки документов. Это были книги Трокского гродского, земского, подкоморского, каптурового судов, акты Меречского земского суда, а также документы Олитской магдебургии и архива Смоленского земского архива. В 1843 г. дела снова были возвращены Трокскому уездному суду, который в 1854-1855 гг. передал их в Виленский центральный архив древних актов.

II. СОЗДАНИЕ ФОНДА И ЕГО СТРУКТУРА

Сведения о фонде

2 апреля 1852 г. император России Николай I издал указ „об учреждении в Киеве, Витебске и Вильно центральных архивов древних актов“. Согласно этому указу, в Виленском центральном архиве древних актов, которое курировало министерство народного просвещения Российской империи должны были быть собраны все документы, составленные до 1799 г. Директором архива был назначен Никита Горбачевский. Для нужд учреждения из государственной казны выделено 2300 рублей.

В течении 1854–1855 гг. Трокский уездный суд, в ведении которого находились книги Трокского земского, гродского, подкоморского, каптурового и других судов передал Виленскому центральному архиву древних актов 380 дел. 23 апреля 1855 г. архив получил посылку из 17 дел, среди которых была и одна книга Трокской конфедерации. Дело было в переплёте с пронумерованными листами, но непрошнурованно и без печати.

В 1872 г. Н. Горбачевским была издана опись-каталог дел, находящихся в Виленском центральном архиве древних актов. В него были внесены 18243 дела. Каталог

принадлежало также одно дело Трокской конфедерации (Гор. № 5930). Н. Горбачевский назвал его актовой книгой. В каталоге указано, что дело составлено в 1793 г. Оно имело 97 листов.

В 1906 г. был издан частично усовершенствованный каталог древних актов Ивана Спрогиса, которому также принадлежало одно дело Трокской конфедерации (Спр. № 5893). И. Спрогис назвал его декретовым протоколом Трокской конфедерации по делу пуньских и любовских мещан с трокскою воеводиною Паулиною Огинскою. Дело получило новый инвентарный номер, точнее были указаны хронологические рамки документов и количество листов. Каталоги Н. Горбачевского и И. Спрогиса, несмотря на их недостатки, широко вошли в научный оборот.

В XX веке прошедшие мировые войны, оккупации, экономическая разруха болезненно отозвались на судьбе Виленского центрального архива древних актов. Он несколько раз был вывезен за границу. Немало дел потерялось или оказалось в архивах соседних государств. После войны дела Виленского центрального архива древних актов перешли в ведение Центрального государственного архива Лит.ССР. В 1946 г. Архивное управление Лит.ССР получило указание Главного Архивного управления при МВД СССР о взятии всех архивных фондов на учёт и присвоении им номеров. Выполняя это указание в 1949–1951 гг. фонду „Трокская конфедерация“ был присвоен № 340.

1 января 1957 г. в Вильнюсе был учрежден центральный государственный исторический архив Лит.ССР, в который из центрального государственного архива были переданы Древние акты, в том числе и фонд „Трокская конфедерация“. Фонд № 340 „Трокская конфедерация“ состоял из двух описей. В описи № 1 было учтено одно дело. Архивным учетным документом этой описи был каталог Древних актов И. Спрогиса. В 1968 г. из россыпи документов была составлена опись № 2 фонда № 340. В ней учтено 3 дела.

В мае 1985 г. в центральном государственном историческом архиве Лит.ССР была проведена проверка наличия и состояния дел фонда № 340 „Трокская конфедерация“. В результате проверки установлено, что по каталогу И. Спрогиса в наличии оказалось одно дело (Спр. № 5893), а по описи № 2 – 3 дела. Итого проверка показала соответствие фактического и учтённого в архивном учёте количества дел.

В ноябре 1985 г. из разной россыпи документов при составлении описи № 1 фонда № 1282 „Коллекция документов“ были обнаружены 2 дела Трокской конфедерации. Эти 2 дела были занесены в опись № 2 фонда № 340 „Трокская конфедерация“. Количество дел в этой описи увеличилось с 3 до 5 единиц.

В 2024 г. при составлении новой описи № 1 фонда № 340 „Трокская конфедерация“ изменилось количество её единиц хранения. К ней было присоединено одно дело,

перенесённое из описи № 1 фонда № 344 „Трокский земский суд“. Одновременно с этим установлено, что старое название фонда “Трокская конфедерация“ является недостаточно точным, поэтому фонду присвоено новое название „Суд Трокской конфедерации“.

В 2024 г. также была усовершенствована опись № 2 фонда № 340 „Суд Трокской конфедерации“, а дела описи заново описаны. Каждому делу составлен новый заголовок на литовском и русском языках, точнее указаны хронологические рамки документов, количество листов и другие особенности. Одно дело описи № 2 – это старая сдаточная опись из неё вынесено и перенесено в дело фонда.

После усовершенствования фонд № 340 „Суд Трокской конфедерации“ имеет две описи. В описи № 1 учтены 2 дела, в описи № 2 – 4 дела.

Итого в фонде № 340 „Суд Трокской конфедерации“ имеется 6 единиц хранения, хронологические рамки которых 1792-1793 гг.

Первая опись фонда № 340 „Суд Трокской конфедерации“

Недостатки и неточности в описании дел каталогов И. Спрогиса и Н. Горбачевского явились стимулом для исследований Древних актов. При составлении в 2024 г. новой описи № 1 фонда № 340 „Суд Трокской конфедерации“ были проведены следующие работы:

1. проверка наличия и физического состояния дел, ведение точного фактического учёта Древних актов;
2. фондирование;
3. уточнение хронологических рамок документов;
4. составление заголовков дел на литовском и русском языках;
5. перешифровка дел.

В результате проверки установлено, что в описи № 1 фонда № 340 „Суд Трокской конфедерации“ имеется в наличии 2 (две) единицы хранения. Все дела в новоусовершенствованной описи № 1 получили новые инвентарные номера. Рядом указаны и старые шифры каталогов И. Спрогиса и Н. Горбачевского.

Дела описи № 1 фонда № 340 условно можно распределить по виду составляющих их документов. Дело № 1 в описи № 1 – это декретовый протокол суда Трокской конфедерации по делу трокской воеводины Паулины из Шембеков Огинской, мечника ВКЛ Михала Огинского и других чиновников с трокскими ротмистрами Тадеушом и Тересой из Марковских Котарскими, Францишком Янковским, Тадеушом Сорокой, Казимиром Синкевичем, Яном Калиновским, Яном Марцинкевичем, Гжегожем Бялоблоцким,

Винцентом Гонтарчуком, и многими другими жителями городов Пуньск (Puńsk) и Любово (Lubowo) об ограничении прав городского самоуправления и сборе налогов.

Вначале в описи № 1 фонда № 340 было одно дело, а после составления новой описи к ней было присоединено одно дело, перенесённое из описи № 1 фонда № 344 „Трокский земский суд“. Дело № 2 в описи № 1 – это реестр ординарийных дел суда Трокской конфедерации. Хронологические рамки документов 1792-1793 гг.

Важно отметить, что в описи № 1 фонда № 344 „Трокский земский суд“ обнаружены ещё 3 дела, в которых имеется небольшая часть документов суда Трокской конфедерации. В первых двух делах № 7 и № 9 занесены актовые крепостные и поточные акты конфедерационного суда, которые охватывают период с 13 июля 1792 г. по 25 мая 1793 г. В третьем - деле № 15 имеются декреты (решения) этого суда, которые охватывают период с 10 сентября 1792 г. по 28 мая 1793 г. Упомянутые три дела присоединить к описи № 1 фонда № 340 „Суд Трокской конфедерации“ нельзя потому, что в них документы конфедерационного суда сшиты вместе с документами Трокского земского суда, которых количество намного больше.

При составлении описи № 1 фонда № 340 нефондовых дел в ней не обнаружено. При обработке дел установлено, что старое название фонда “Трокская конфедерация“ является недостаточно точным, поэтому фонду присвоено новое название „Суд Трокской конфедерации“.

Все документы в книгах суда Трокской конфедерации написаны на польском языке. В новоусовершенствованной описи № 1 также составлены новые заголовки дел на литовском и русском языках, точнее указаны хронологические рамки документов и количество листов.

Всего в описи № 1 фонда № 340 „Суд Трокской конфедерации“ имеется 2 единицы хранения, хронологические рамки которых 1792-1793 гг.

Отдел распространения информации

Старший архивист

Александр Банюсевич

